

Maciej Muskała
UAM w Poznaniu

INSTYTUCJE PRAWNE REGULUJĄCE ZWOLNIENIE Z ZAKŁADU KARNEGO W ANGLII I WALII

The Parole and Release from Prison in England and Wales

Abstrakt: Although the size of the prison`s population stopped to increase so dynamically in England and Wales, it is still high and exceeds European standards. One need to be aware, that all previous and future offenders, sooner or later, will leave the prison walls. In this paper the author presents all possible legal institutions governing this issue, drawing the particular attention to the need of preparing the offenders to successful adaptation on release.

Angielski system penitencjarny bardzo dużą wagę przykład do *resettlement*, które należałoby tłumaczyć jako przystosowanie, readaptacja czy, jak można znaleźć w Wielkim multimedialnym słowniku angielsko – polskim, wydany przez PWN Oxford University w 2006 roku po prostu resocjalizacja. Pojęcie to zastąpiło wcześniejsze *aftercare* i *throughcare* w większym stopniu koncentrując się na wyniku, niż na samym procesie. Bezpośrednio odwołuje się do jednego z celów jakie stawia sobie służba więzienna i oznacza pomoc udzieloną więźniom i ich rodzinom przez funkcjonariuszy służby więziennej, kuratora i organizacje ochotnicze w powtórnej readaptacji osadzonego w środowisku po opuszczeniu zakładu karnego. Koncentruje się na kompensacji tych braków, które odwołując się do deterministycznych koncepcji przestępczości, doprowadziły skazanego do zakładu karnego. Wśród działań mieszczących się w ramach *resettlement* wyodrębnia się siedem obszarów,

ścieżek (*pathways*), są nimi: 1. zakwaterowanie, 2. edukacja, szkolenie i zatrudnienie, 3. ochrona zdrowia, 4. uzależnienie (narkotyki, alkohol), 5. finanse, 6. rodzina i 7. postawy, myślenie i zachowanie. Warto zwrócić uwagę, co podkreśla się ostatnio w literaturze, że siódma ścieżka w sposób zasadniczy różni się od pozostałych. Bo choć ma wspierać pozostałe obszary pracy socjalnej, jak można by je nazwać, czy elementy zapewniające skuteczną readaptację, wykracza daleko poza nie. „Główne działania planowane i realizowane w ramach tej ścieżki to poznawczo-behawioralne programy, które mają pomóc przestępcom dostrzec wartość życia wolnego od przestępstw”¹. Działania mieszczące się w zakresie *resettlement* rozpoczynają się wraz z przekroczeniem przez osobę skazaną murów zakładu karnego, a w przypadku tymczasowo aresztowanych także aresztu. Pierwszym etapem jest diagnoza, oszacowanie ryzyka recydywy, stopnia niebezpieczeństwa i indywidualnych potrzeb skazanego. Na tej podstawie dokonuje się alokacji więźnia i sporządza wraz z nim plan oddziaływań. W czasie pobytu w placówce penitencjarnej *resettlement* obejmuje wszelkie oddziaływania z jakimi się osadzony styka. Jak podaje instrukcja poświęcona temu zagadnieniu (PSO 2300) zaliczamy do nich: doradztwo, podtrzymywanie więzi z rodziną, system bodźców i zapracowanych przywilejów, duszpasterstwo, pracę, edukację, udział w programach oddziaływań, promocję zdrowia, aż po etap przygotowania do opuszczenia zakładu. Jest to ważne też z tego względu, że w angielskim systemie penitencjarnym obowiązuje reguła, iż w przypadku niemal wszystkich skazanych część kary pozbawienia wolności wykonywana jest poza zakładem karnym. Nie w specjalnych ośrodkach, zakładach przejściowych, czy hostelach a po prostu w środowisku. Skazany opuszcza mury więzienia przed datą zakończenia kary (*Sentence Expiry Date* – SED) i włącza się, w zamyśle prawodawcy, w społecznie akceptowalną działalność w swoim środowisku lokalnym. W wielu przypadkach ta część kary nie podlega nawet żadnej kontroli, co nie znaczy, że skazany uzyskuje status identyczny z osobą „wolną” czy taką która już przekroczyła SED – o czym w dalszej części.

Moment i warunki, na jakich skazany opuści zakład karny zależą od kilku czynników. Są nimi długość kary, jej rodzaj (*determinate prison sentences* – wyroki oznaczone/zdeterminowane, czy *indeterminate detention for public protection* IPP - wyroki nieoznaczone), wiek (odmiennie są traktowane osoby przebywające w zakładzie karnym przed ukończeniem 22 r.ż.), czas popełnienia przestępstwa (w ostatnich latach kilkakrotnie zmieniały się regulacje określające to zagadnienie, stąd też data dokonania czynu

---

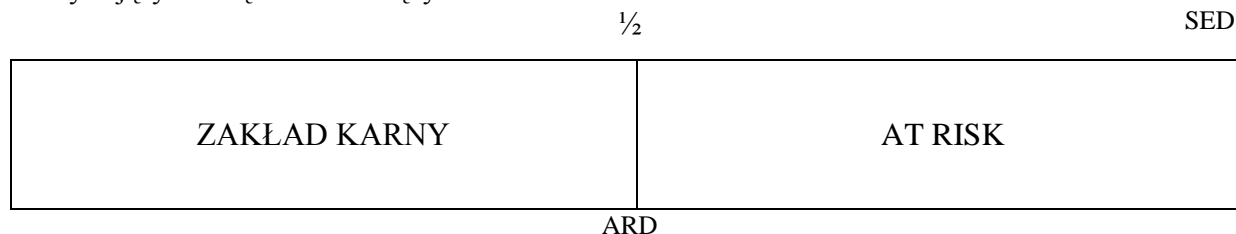
¹ Maguire M., Raynor P., How the resettlement of prisoners promotes desistance from crime: Or does it?, *Criminology & Criminal Justice* 2006, Vol: 6(1), s. 27.

zabronionego stanowi również czynnik warunkujący moment opuszczenia zakładu karnego). *Criminal Justice Act 2003* aktualnie określająca tę kwestię, jako datę graniczną wyznacza dzień 4 kwietnia 2005 roku, niniejsze opracowanie tylko w niewielkim stopniu, w przypadkach merytorycznie uzasadnionych, będzie się odwoływać także do wcześniejszych regulacji.

Wszyscy dorośli skazani na karę do jednego roku są automatycznie zwalniani w połowie kary, jest to tzw. data automatycznego/planowanego zwolnienia - *Automatic Release Date* ARD². W zasadzie nie ma odstępstw od tego bezwarunkowego i automatycznego procesu. Jedynie w przypadku zastosowania aresztu domowego - *Home Detention Curfew* HDC, więźniowie skazani na karę od 3 do 12 miesięcy mogą opuścić zakład karny do 90 dni przed ARD. Przedłużyć pobyt więźniów krótkoterminowych poza datę automatycznego zwolnienia mogą tylko nałożone na niego w ramach środka dyscyplinującego dni dodatkowe *Additional Days Addend* ADAs³

Więźniowie krótkoterminowi po opuszczeniu murów zakładu karnego nie podlegają nadzorowi służb kuratorskich czy jakichkolwiek innych, a „jedynie” są na tzw. ryzyku (*at risk*).

Schemat 1: Wyznaczenie terminu i warunków opuszczenia zakładu karnego przez więźniów odbywających karę do 12 miesięcy

Źródło: PSO 6000 Parole Release and Recall

Jeśli w tym czasie dany więzień popełni kolejne przestępstwo, to sąd rozpatrując tę nową sprawę może dodać do wyroku całość lub część nierozliczonego okresu pierwotnego sankcji. Ze względu na możliwość podnoszenia, w późniejszym procesie proceduralnych

² Więźniów tych niejednokrotnie nazywa się więźniami AUR – Automatic Unconditional Release

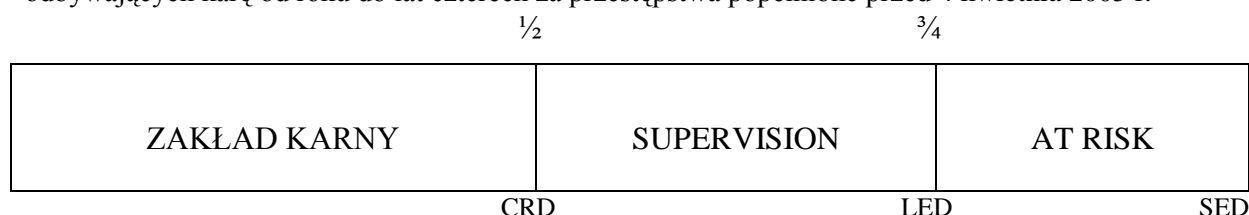
³ Artykuł 51 The Prison Rules (regulaminu więziennego) wymienia 25 naruszeń dyscypliny, za które więzień może być ukarany. Najbardziej dotkliwą karą, jaką można dostać za poważne wykroczenie, wydaje się być ostatnia z wymienionych w Regulaminie: spędzenie dodatkowo w więzieniu do 42 dni – ADA - Additional Days Addend za każde z wykroczeń. Dni te nie stanowią części wyroku, a „jedynie” automatycznie opóźnią datę zwolnienia i/lub ubiegania się o zwolnienie warunkowe, ale nie datę końca wyroku (SED).

uchybień, bardzo rygorystycznie przestrzega się procedury automatycznego zwolnienia więźniów. Więzień otrzymuje do podpisania stosowne oświadczenie, w którym informuje się go o czasie obowiązywania *at risk* i skutkach jego naruszenia. W przypadku odmowy podpisania, co nie wpływa w żaden sposób na sytuację opuszczającego zakład więźnia, konieczny jest świadek, który może poświadczyć, że wymagania związane z automatycznym opuszczeniem zostały więźniowi przedstawione, a ten odmówił złożenia podpisu.

Czynnikiem różnicującym warunki opuszczenia zakładu karnego również w przypadku kar krótkoterminowych jest (co już zostało wcześniej nadmienione) wiek. Wszyscy przestępcy skazani na karę pozbawienia wolności, będący w wieku poniżej 22 r.ż. będą podlegać nadzorowi przez min 3 miesiące lub do ukończenia 22 r.ż.⁴.

Moment opuszczenia zakładu karnego przez osoby, które zostały skazane na karę pozbawienia wolności powyżej 12 miesięcy, należy rozpatrywać w zależności od czasu popełnienia przestępstwa. Datą graniczną, co nadmieniono wcześniej, będzie 4 kwietnia 2005. I tak, w największym skrócie można powiedzieć, że osoby skazane przed tą datą na rok lub więcej, ale mniej niż 4 lata⁵ po odbyciu połowy kary są zwalniani w ramach *Conditional Release Date* CRD – data warunkowego zwolnienia, przy czym ma ono charakter automatyczny. Owa warunkowość sprowadza się jedynie do poddania więźnia próbie, nadzorowi – *supervision*, o czym dalej. Nadzór trwa do trzech czwartych orzeczonego przez sąd wyroku, do daty *Licence Expiry Date* LED, po której to skazany pozostaje do końca kary *at risk*.

Schemat 2: Wyznaczenie terminu i warunków opuszczenia zakładu karnego przez więźniów odbywających karę od roku do lat czterech za przestępstwa popełnione przed 4 kwietnia 2005 r.

Źródło: PSO 6000 Parole Release and Recall

⁴ Więcej na ten temat zob PSO 6000 chapter 10

⁵ Określani jako więźniowie ACR – Automatic Conditional Release

W przypadku więźniów skazanych na karę powyżej 12 miesięcy, tym razem bez górnej granicy, po dniu 4 kwietnia 2005 r.⁶ zostają oni automatycznie zwolnieni w połowie określonej w wyroku sądu sankcji w ramach daty warunkowego zwolnienia - *Conditional Release Date CRD*, a nadzór trwa do końca kary – SED.

Schemat 3: Wyznaczenie terminu i warunków opuszczenia zakładu karnego przez więźniów odbywających karę powyżej jednego roku za przestępstwa popełnione po 4 kwietnia 2005 r.

$\frac{1}{2}$

4/4

ZAKŁAD KARNY	SUPERVISION
CRD	SED

Źródło: PSO 6000 Parole Release and Recall

W jednym, jak i w drugim przypadku w grę wchodzi wcześniejsze, jak i późniejsze opuszczenie murów zakładu karnego. Tak jak to było omówione przy karach krótkoterminowych istnieje możliwość zastosowania aresztu domowego HDC lub dni dodatkowych ADAs.

Jak zatem widać różnica pomiędzy więźniami AUR a ACR i SDS jest taka, że w przeciwieństwie do tych pierwszych pozostali podlegają nadzorowi (*supervision*)⁷. Polega on na obowiązkowej kontroli przestrzegania nałożonych na więźnia warunków (licencji) prowadzonej przez służby nadzoru kuratorskiego *Probation Service*⁸.

W przeważającej większości przypadków licencja zawiera sześć standardowych warunków, które mają być pomocne w zarządzaniu ryzykiem przez służby kuratorskie wobec skazanych trafiających do swojego środowiska. Są nimi:

⁶ Określani jako więźniowie SDS – Standard Determinate Sentence

⁷ Katalog więźniów podlegających supervision jest znacznie większy, porządkując to zagadnienie należą do nich: więźniowie standard determinate sentence na podstawie Criminal Justice Act 2003 (2003 Act), więźniowie Automatic Conditional Release podlegający karze 12 miesięcy i więcej ale mniej niż 4 lata na podstawie Criminal Justice Act 1991 (1991 Act), więźniowie długoterminowi tj skazani na więcej niż 4 lata na podstawie Criminal Justice Act 1991 (1991 Act), więźniowie z wyrokami rozszerzonymi skazani przed i po 14 lipca 2008 r oraz więźniowie DCR – Discretionary Conditional Release – uznaniowe warunkowe zwolnienie

⁸ Probation Service – obejmuje swym działaniem osoby powyżej 18 r.ż, które otrzymały community sentences, wyrok w zawieszeniu jak i przestępców skazanych na karę pozbawienia wolności zarówno przed, w trakcie jak i po opuszczeniu zakładu karnego, stąd też w odniesieniu do nich wyróżnia się dwie postacie nadzoru: pre-release supervision i post-release supervision.

1. Poprawne zachowanie, niepopelnianie przestępstw i nie robienie niczego co może podważyć cele nadzoru, którymi są ochrona społeczeństwa, przeciwdziałanie recydywie i pomoc w skutecznej readaptacji;
2. Pozostawanie w kontakcie ze swoim kuratorem, zgodnie ze wszelkimi ustaleniami instrukcji;
3. Jeżeli będzie to wymagane „przyjąć” wizytę kuratora w domu lub miejscu pracy;
4. Przebywanie pod adresem zaakceptowanym przez służby nadzorujące i informowanie z wyprzedzeniem o każdej zmianie adresu lub miejsca pobytu (nawet jeśli jest to tylko jedna noc);
5. Podejmowanie tylko takiej pracy (włączając w to wolontariat), która została zaakceptowana przez kuratora i informowanie go o wszystkich ewentualnych zmianach;
6. Zakaz opuszczania terytorium Zjednoczonego Królestwa chyba, że zostało to wskazane przez kuratora lub jest związane z usunięciem w celach deportacyjnych.

Również w tym przypadku bardzo dużą wagę przykładą się do formalnej strony przekazania i doręczenia osadzonemu warunków zwolnienia. Podpisanie licencji stwierdzające zrozumienie i przyjęcie do wiadomości jej warunków jest nieodzownym elementem procedury. Jeśli jednak więzień jej nie podpisze, względy proceduralne wymagają złożenia oświadczenia, że warunki zostały wyjaśnione, a więzień odmówił podpisania. Co istotne, odmowa zastosowania się do warunków nadzoru nie ma wpływu na zwolnienie. Innymi słowy nie ma mechanizmu opóźniającego zwolnienie w takich przypadkach.

Jeżeli służby kuratorskie uznają, że standardowe warunki w konkretnych przypadkach nie są wystarczające, aby pomóc sprawcy w udanej integracji społecznej, uchronić go przed recydywą, a z drugiej strony chronić członków lokalnej wspólnoty może zastosować dodatkowe warunki licencji⁹. Mogą one dotyczyć:

- nakazu kontaktu (*contact requirement*),
- zakazu kontaktu (*prohibited contact requirement*),
- zakazu określonej aktywności (*prohibited activity requirement*),
- wymogu stałego miejsca pobytu (*residency requirement*),
- zakazu przebywania w określonych miejscach (*prohibited residency requirement*),
- godziny policyjnej (*curfew requirement*),
- wymogu wyłączenia (*exclusion requirement*),
- nadzoru (*supervision requirement*),

---

⁹ PSI 34/2011 Licences and Licence Conditions

- nakazu uczestnictwa w programach (*programme requirement*),
- zakaz zrzeszania (*Non-association requirement*),
- nakazu wykonywania testów na obecność środków odurzających (*drug testing requirement*).

Zastosowanie warunków dodatkowych, by było zgodne z prawem musi być konieczne i proporcjonalne. Konieczne oznacza, że jest niezbędne do prawidłowej, efektywnej realizacji planu zarządzania ryzykiem. Proporcjonalne zaś, że wszelkie ograniczenia wolności, czy uciążliwości wynikające z ich nałożenia są proporcjonalne do poziomu ryzyka sprawcy, a inne środki nie są dostępne lub właściwe¹⁰.

Naruszenie warunków licencji, nie musi skutkować natychmiastowym powrotem do zakładu karnego. Zależnie od wagi uchybienia *Probation Service* mogą się ograniczyć do ostrzeżenia, nawet dwukrotnego. W przypadku trzeciego złamania warunków zwolnienia licencja zostaje odwołana (*revoked*) i skazany wraca do więzienia. Odwołanie licencji i powrót do zakładu karnego, wcale nie musi być tożsame z pozostaniem w nim do końca kary. Służby kuratorskie sporządzają raport z przebiegu zwolnienia (dotyczy ono zachowania w trakcie pobytu na licencji, sposobu naruszenia warunków, zagrożeń co do prawidłowego funkcjonowania, sposobów wsparcia po ewentualnym powtórny powrocie do środowiska) i przedstawia go Komisji ds. zwolnień warunkowych (*Parole Board*), która to w ciągu miesiąca podejmuje decyzję co do dalszego losu więźnia.

Jest to pierwszy z przypadków, w których mamy do czynienia z klasycznym parole – w ujęciu polskiego ustawodawcy, warunkowym przedterminowym zwolnieniem. O tym czy skazany opuści mury zakładu decyduje nie sama literatura prawa, a powołana na jej podstawie komisja (*Parole Board*).

Kolejna sytuacja gdzie stykamy się z parole to moment opuszczania zakładu karnego przez osadzonych, którzy dokonali czynu zabronionego przed 4 kwietnia 2005 i zostali skazani na karę czterech lub więcej lat pobawienia wolności. W tym przypadku mamy do czynienia z okresem mieszczącym się pomiędzy $\frac{1}{2}$ a $\frac{2}{3}$ kary, gdzie skazany może się ubiegać o warunkowe przedterminowe zwolnienie. W tym przedziale czasowym kary *Parole Board* decyduje o tym, czy opuści on zakład czy też pozostanie w nim, aż do *Non-Parole Release Date* NPD, kiedy to z mocy prawa zostanie zwolniony automatycznie pozostając pod nadzorem do $\frac{3}{4}$ wyroku, by ostatnią część spędzić *at risk*. Obrazuje to poniższy schemat.

---

¹⁰ Zob. PI 07/2011 Licence Conditions, punkt 2.15

Schemat 4: Wyznaczenie terminu i warunków opuszczenia zakładu karnego przez więźniów odbywających karę powyżej czterech lat za przestępstwa popełnione przed 4 kwietnia 2005

1/2	2/3	3/4	
ZAKŁAD KARNY	PAROLE	SUPERVISION	AT RISK
PED	NPD	LED	SED

Źródło: PSO 6000 Parole Release and Recall

Pozostałe przypadki, kiedy spotykamy się z parole związane są z wyrokami zdeterminowanymi, ale w ich postaci zaostrożonej oraz w przypadku wyroków nieoznaczonych we wszystkich możliwych postaciach z dożywotnim pozbawieniem wolności włącznie. W każdym z tych przypadków, sąd wydając taki wyrok określa minimalny czas, jaki skazany musi spędzić w zakładzie (*tariff*), po którym to uzyskuje prawo ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie.

Organem, który decyduje o udzieleniu warunkowego przedterminowego zwolnienia jest, co już zostało powiedziane, *Parole Board*. To niezależny organ, który biorąc pod uwagę z jednej strony ochronę społeczeństwa a z drugiej poziom ryzyka, jakie stanowi skazany decyduje o warunkowym przedterminowym zwolnieniu z zakładu. Komisja ta, początkowo tylko jako ciało doradcze ministra sprawiedliwości, została wprowadzona przez *Criminal Justice Act 1967*, jako część pakietu działań promujących resocjalizację (*rehabilitation*) więźniów. Pierwsze zwolnienia w ramach parole nastąpiły w kwietniu 1968 roku. W latach siedemdziesiątych *Parole Board* doskonale wpisywała się w dominujący w podejściu do przestępców paradygmat resocjalizacyjny. Schyłek tej dekady, wraz z odchodzeniem od tego modelu przynosi głosy krytyki, również w odniesieniu do celowości stosowania parole. Kolejne lata to ograniczenie i tak niewielkiej roli *Parole Board* w podejmowaniu decyzji co do warunkowego przedterminowego zwolnienia. Zmiany lat osiemdziesiątych w myśleniu o resocjalizacji przestępców wywołały w Anglii debatę, której efektem, w odniesieniu do parole, był raport Lorda Carlisle. Nie podzielił on jednak powszechnie głoszonych uwag co, do nieskuteczności oddziaływań korekcyjnych podejmowanych wobec sprawców czynów zabronionych. Wykazywał raczej korzyści, tak w wymiarze oszczędności środków, jak i wymiarze społecznym, wynikające ze stosowania parole. Z całą pewnością raport ten miał duży wpływ na kształt nowych regulacji z 1991 roku. *Criminal Justice Act 1991* bardzo mocno odwoływała się do ustaleń Lorda Carlisle. Uproszczono procedury, zwiększono uprawnienia więźniów w postępowaniu i co najważniejsze Rada po raz pierwszy została

upoważniona do samodzielnego podejmowania decyzji o zwolnieniu warunkowym, wobec niektórych grup więźniów (odbywających karę od 4 do 7 lat pozbawienia wolności). Kolejne zmiany i nowelizacje ustaw doprowadziły do usamodzielnienia *Parole Board* i szerokiej autonomii w podejmowaniu przez nią decyzji. Wiek XXI, począwszy od *Criminal Justice Act 2003* przez *Criminal Justice and Immigration Act 2008* to kolejne zmiany, tym razem zawężające rodzaj kar podlegających uznaniowemu, rozpatrywanemu przez Radę warunkowemu zwolnieniu. Przypominając to, co już zostało powiedziane wcześniej w zasadzie wyłączono spod kompetencji *Parole Board* sprawy więźniów z wyrokami zdeterminowanymi. Wszyscy sprawcy, którzy popełnili przestępstwo po 4 kwietnia 2005 roku i otrzymali wyroki oznaczone (z wyjątkiem zastrzonych) opuszczają zakład karny „bez udziału” *Parole Board* w połowie kary¹¹. Jak z tego widać parole od momentu zaistnienia w systemie prawnym ewoluowało w znacznym zakresie od uznaniowości do prawa do wolności, po spełnieniu ściśle formalnych wymogów co, do poziomu ryzyka i odbycia części kary.

Przyszłość i miejsce *Parole Board* w systemie jest przedmiotem dyskusji. W literaturze pojawiają się liczne koncepcje od rozwiązania i powołania całkowicie nowego niezależnego ciała (*Parole Tribunal*)¹², po wcielenie go w różne istniejące struktury, jak chociażby *Her Majesty's Courts Service and the Tribunals Service*¹³.

Aktualnie jako cele *Parole Board* liczne opracowania podają:

1. Rygorystyczna i sprawiedliwa ocena ryzyka, dokonana w określonym terminie, której głównym celem jest ochrona społeczeństwa poprzez resocjalizację (rehabilitation) skazanych.
2. Zarządzanie w sposób efektywny i odpowiedzialny swoją pracą poprzez utrzymywanie silnej wewnętrznej kontroli, ustanawianie jasnych celów, zarządzanie ryzykiem przy zachowaniu najwyższej jakości podejmowanych działań oraz optymalnym wykorzystywaniu dostępnych zasobów
3. Promowanie niezależności i zaufania publicznego co do pracy Komisji, która efektywnie zarządza procesem zmian¹⁴.

W skład rady wchodzi 255 członków¹⁵, z czego 100 to przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości, 30 psychiatry, 10 psychologów, 15 to pracownicy *Probation Service* i 100

¹¹ The Future of the Parole Board, Consultation Paper 14/09, London: Ministry of Justice 2009 oraz <http://www.paroleboard.gov.uk>; <http://www.paroleboard.gov.uk/>

¹² Sedley T., A New Parole System for England and Wales, JUSTICE 2009

¹³ The Future of the Parole Board, Consultation Paper 14/09, London: Ministry of Justice 2009. W opracowaniu tym autorzy przedstawiając tę koncepcję posługują się jeszcze skrótem HMCS, gdyż dopiero 1 kwietnia 2011 Her Majesty's Courts Service połączyła się z the Tribunal Service tworząc Her Majesty's Courts Service and the Tribunals Service

¹⁴ Zob m.in. oficjalna strona <http://www.paroleboard.gov.uk/>

członków niezależnych. Członkowie, którzy w większości pracują w *Parole Board* w niepełnym wymiarze czasu są obecnie powoływani na okres trzech lat, z możliwością przedłużenia o kolejne trzy. Są to:

- * Sędziowie, będący pracującymi bądź emerytowanymi pracownikami sądów okręgowych (*circuit court*) bądź sądu najwyższego (*high court*) korzystając ze swej wiedzy prawniczej zazwyczaj przewodniczą posiedzeniom rady. Ich działania koncentrują się głównie na udzielaniu wskazówek stronom oraz przestrzeganiu kwestii proceduralnych.

- * Psychiatrzy winni mieć doświadczenie w psychiatrii sądowej, ale co warto podkreślić i co zdecydowanie odróżnia ich od psychologów, nie jest to warunek konieczny. „Są oni dla Board źródłem wiedzy naukowej, teoretycznej oraz doświadczenia w zakresie pracy z jednostkami cierpiącymi na złożone problemy psychiczne oraz zaburzenia osobowości”¹⁶.

- * Psycholodzy winni nie tylko reprezentować wysoki poziom wiedzy fachowej, ale i posiadać odpowiednie doświadczenie. Muszą być akredytowanymi członkami Brytyjskiego Towarzystwa Psychologicznego, a także biegłymi sądowymi.

- * Pracownicy *Probation Service* to doświadczeni kuratorzy dysponujący szeroką wiedzą z obszaru zarządzania ryzykiem.

- * Niezależni członkowie, będący reprezentantami społeczeństwa, w tym ofiary, pochodząc z różnych środowisk wnoszą do Rady odmienne doświadczenia i perspektywy oceny sprawcy i podejmowanych wobec niego działań. „Niezależni członkowie muszą wykazać się rozumieniem i empatią dla ofiar i tych którzy są dotknięci przestępczością. Może być to wynikiem bezpośredniego doświadczenia bycia ofiarą przestępstw, związków z innymi, którzy byli ofiarami przestępczości lub poprzez szersze rozumienie tego, z czym muszą zmierzyć się ofiary”¹⁷.

Posiedzenia *Parole Board* mogą się odbywać, zależnie od wagi sprawy której dotyczą, według jednej z dwu procedur (*oral hearings* lub *paper hearings*). Na ogólną liczbę 25566 spraw rozpatrzonych w roku 2010/2011 na *paper hearings* przypadła zasadnicza ich część bo aż 21834 (85,4%)¹⁸. W ramach tej procedury posiedzenie może się odbywać w składzie jedno, dwu lub trzyosobowym, przy założeniu że każdy członek może zasiadać w takim panelu. Taki tryb jest wykorzystywany do rozpatrzenia większości przypadków, w których *Parole Board* bierze udział. Należą do nich sprawy więźniów z wyrokami oznaczonymi,

---

¹⁵ Dane na wrzesień 2010

¹⁶ The Future of the Parole Board..., p. 14

¹⁷ http://tna.europarchive.org/20110206085921/http://www.paroleboard.gov.uk/about/parole_board_members/independent_members/

¹⁸ Annual Report and Accounts the Parole Board for England and Wales 2010/11, Londyn 2011.

którzy ubiegają się o warunkowe przedterminowe zwolnienie, a także tych z wyrokami zdeterminowanymi, którzy zostali odwołani (*recalled*) do zakładu. Procedura *paper hearings*, polegająca głównie na analizie dokumentacji dotyczy także niektórych spraw więźniów z wyrokami nieoznaczonymi, a mianowicie tych, co do których istnieje bardzo mała szansa, aby uzyskali zwolnienie. W przypadku pozostałych więźniów nieokreślonych tj. gdy istnieje pewne prawdopodobieństwo, że więzień zostanie zwolniony warunkowo, jak i w sytuacji, gdy skazany z jakimkolwiek wyrokiem złoży odwołanie (*making representations*) od decyzji nakazującej mu powrót do więzienia¹⁹ wykorzystywany jest drugi rodzaj procedury - *oral hearings*. Takie ustne przesłuchanie odbywa się zwykle w zakładzie karnym, a skład komisji liczy od jednej do trzech osób. W przypadku więźniów dożywotnich przyjęto zasadę, że przewodniczy im sędzia. W pozostałych przypadkach może to być inny doświadczony członek *Parole Board*. W *oral hearings* mogą uczestniczyć osoby trzecie: przedstawiciel zakładu karnego, pokrzywdzony, świadkowie a także kurator²⁰.

U podstaw każdego orzeczenia *Parole Board* o przyznaniu parole leży ocena możliwości readaptacyjnych sprawcy, ale nade wszystko ocena ryzyka, jakie stanowi on dla społeczeństwa. Przy podejmowaniu decyzji bierze się pod uwagę: charakter i okoliczności popełnionego przestępstwa, środowisko więźnia, jego zachowanie w zakładzie karnym, wymogi planu resocjalizacji, czynniki medyczne, psychologiczne i psychiatryczne oraz stopień zagrożenia dla innych osób w tym ofiary pierwotnego przestępstwa²¹. Sam tok procesu udzielania parole jest ściśle ustalony i przebiega wedle precyzyjnie określonych i kontrolowanych procedur. I tak przykładowo, w przypadku więźniów z wyrokami nieoznaczonymi proces ten jest podzielony na trzy etapy. Pierwszy rozpoczyna się w 26 tygodniu i trwa aż do tygodnia 0, który jest pierwszym dniem kalendarzowym miesiąca w którym *Parole Board* zajmuje się sprawą. Drugi etap to miesiąc kalendarzowy, w którym powinno się odbyć *oral hearing* i *Parole Board* może wskazać czas zajęcia się sprawą na dowolny dzień w czasie trwania tego miesiąca. Trzeci etap rozpoczyna się po wysłuchaniu skazanego w trybie *oral hearing* i wymaga od komisji podjęcia decyzji, w ciągu dwóch tygodni od posiedzenia²².

Przed wydaniem decyzji o zwolnieniu kurator winien skontaktować się z instytucjami środowiska lokalnego w celu stwierdzenia, czy nie istnieje konieczność włączenia

---

¹⁹ The Future of the Parole Board..., p. 12

²⁰ <http://www.justice.gov.uk/about/parole-board/parole-board-hearings.htm>

²¹ The Future of the Parole Board..., p. 14

²² PSO 6010

dodatkowych warunków licencji. W niektórych przypadkach, takie dodatkowe warunki planu zarządzania ryzykiem proponuje *Multi-Agency Public Protection Arrangements* - MAPPA²³. To kluczowy element rządowej strategii ochrony społeczeństwa, którego zadaniem jest pomoc w zarządzaniu ryzykiem wobec przestępców seksualnych i stosujących przemoc. Nie jest to organ statutowy, ale „mechanizm, dzięki któremu agencje mogą w sposób skoordynowany lepiej wypełniać swoje ustawowe obowiązki ochrony ludności”²⁴. MAPPA została wprowadzona na mocy *Criminal Justice and Court Services Act 2000* w celu lepszego zarządzania ryzykiem wobec przestępców seksualnych i używających przemocy. Środki te zostały następnie wzmocnione przez przepisy *Criminal Justice Act 2003*, która to w paragrafach 325 – 327 określa kategorie osób kwalifikujących się do MAPPA²⁵. Celem MAPPA jest pomoc w redukcji przestępczości powrotnej przestępców seksualnych i niebezpiecznych. Realizuje to poprzez zaangażowanie wielu ważnych agencji w podjęcie wspólnych działań na rzecz: rozpoznania wszystkich niebezpiecznych przestępców; ukończenia wszechstronnej oceny ryzyka, która wykorzystuje informacje pochodzące z wielu źródeł; implementacji i dokładnej rewizji planów zarządzania ryzykiem; koncentracji na dostępnych środkach, które w najlepszym stopniu chronią społeczeństwo przed doświadczeniem szkód ze strony tych przestępców.

Anglia i Walia jest podzielona na 42 obszary MAPPA. Skuteczność działania i realizacji powyższych funkcji zależy od relacji i współpracy pomiędzy organami odpowiedzialnymi obejmującymi: policję, służbę więzienną oraz *Probation Services* (*responsible authority* RA) sprawującymi ogólny nadzór a wieloma instytucjami lokalnymi, które są zobowiązane do współpracy (*duty to co-operate* DTC) w ramach *Multi-Agency Public Protection Arrangements*. W paragrafie 325 punkt 6 *Criminal Justice Act 2003* zostały one wymienione. Zalicza się do nich m.in: lokalne służby socjalne, organizacje społeczne, zespoły do spraw zapobiegania przestępczości nieletnich - YOTs.

Praca MAPPA jest nadzorowana i weryfikowana przez *Strategic Management Board* (SMB). Członkowie SMB to starsi oficerowie z innych partnerskich agencji oraz dwoje doradców nie będących specjalistami, którzy reprezentują opinie społeczności lokalnej. SMB spotyka się przynajmniej raz na kwartał aby monitorować i organizować i wprowadzać wymagane poprawki i ulepszenia.

---

²³ MAPPA ma jedynie uprawnienia do składania propozycji.

²⁴ Jones S., Baker K., *Setting the scene: risk, welfare and rights* [w:] Edited Baker K., Sutherland A., *Multi-Agency Public Protection Arrangements and Youth Justice*, The Policy Press 2009, p. 16.

²⁵ *Multi-Agency Public Protection Arrangements (MAPPA) Guidance for youth offending teams* Youth Justice Board for England and Wales 2010

Aby zakwalifikować się do MAPPA zgodnie z *Criminal Justice Act 2003* osoba musi należeć do jednej z trzech kategorii: 1 zarejestrowani przestępcy seksualni tzw: *registered sexual offenders* (RSOs), są to przestępcy seksualni, wobec których ma zastosowanie wynikający z Part 2 the Sexual Offences Act 2003 obowiązek (*notification*) powiadamiania o nazwisku, adresie i innych danych osobistych oraz informowania policji o wszystkich zachodzących zmianach; 2 osoby skazane na 12 miesięcy lub więcej za popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy - *violent offenders*. Wykaz tych przestępstw zawiera *Schedule 15 Criminal Justice Act 2003*. Kategoria ta obejmuje również niewielką liczbę przestępców seksualnych, którzy nie podlegają obowiązkowemu zgłaszaniu się na policję; 3 sprawcy innych niebezpiecznych przestępstw – *offenders of other dangerous offenders*. To osoby, które w opinii organów odpowiedzialnych (*responsible authority* RA) mogą spowodować poważne szkody, bądź też ci przestępcy, którzy znajdowali się wcześniej na poziomie MAPPA 2 lub 3, w kategorii 1 lub 2 (o czym poniżej), ale nadal stanowią zagrożenie dla innych osób.

Procedura *Multi-Agency Public Protection Arrangements* przechodzi przez kilka etapów. Pierwszy to identyfikacja. Organy odpowiedzialne (*responsible authority* RA) wraz z zobowiązanymi (*duty to co-operate* DTC) zgodnie z *Criminal Justice Act 2003* klasyfikują poszczególne osoby do jednej z wyżej przedstawionych kategorii. Etap drugi to wymiana informacji, która jest podstawowym elementem skutecznej ochrony. Kolejny krok to ocena ryzyka. Uzgodniono, że dla ujednolicienia nazewnictwa i kryteriów pomiaru zostanie przyjęte jako wspólne, narzędzie oceny ryzyka stosowane przez służby kuratorskie i więzienne o nazwie *Offender Assessment System OASYS*. Wyróżnia ono trzy poziomy ryzyka: niski, wysoki i bardzo wysoki. Ostatni etap to zarządzanie ryzykiem, którego celem jest optymalne i efektywne wykorzystanie środków i zasobów²⁶.

W ramach każdej kategorii można mówić o trzech poziomach²⁷, na których przestępcy są nadzorowani. Odzwierciedlają one współpracę wielu agencji wymaganą do wprowadzenia efektywnego indywidualnego planu zarządzania ryzykiem. Przestępcy mogą być przesunięci

---

²⁶ Więcej na temat całej procedury MAPPA zob: MAPPA Guidance (2009) Version 3.0; Sutherland A., Jones S., MAPPA and youth justice. An exploration of youth offending team engagement with Multi-Agency Public Protection Arrangements, Centre for Criminology, University of Oxford 2008; PSO 4745 Multi-Agency Public Protection Arrangements (MAPPA).

²⁷ Poziomy zarządzania ryzykiem nie muszą w sposób bezpośredni odpowiadać oszacowanym poziomom ryzyka poszczególnych osób, generalnie jednak im wyższy poziom ryzyka tym wymagany wyższy poziom zarządzania.

w górę lub w dół poziomów, oddaje to zmianę w poziomie przejawianego ryzyka lub wymóg podjęcia działania, które pozwoli na poradzenie sobie z nim²⁸.

Poziom 1 – zarządzanie zwykle – (*ordinary Agency Management*) przestępcy zaklasyfikowani do tego poziomu nadzorowani przez wyznaczoną agencję. Dane o tej grupie są jednak wymieniane pomiędzy różnymi istotnymi w danym przypadku agencjami, zwłaszcza pomiędzy policją a nadzorem kuratorskim, ale formalne zebrania tych agencji nie są zwoływane.

Poziom 2 – zarządzanie aktywne - (*active Multi-agency Management*) obejmuje stworzenie planu zarządzania ryzykiem dla przestępcy wymagającego aktywnego zaangażowania wielu agencji regularne zwołujących spotkania

Poziom 3 - zarządzanie aktywne (panelowe) – (*active Multi-agency Management*) Podobnie jak w przypadku nadzoru dla przestępców z poziomu 2, wymagane jest aktywne zaangażowanie wielu agencji, jednakże ryzyko przejawiane przez przestępcę z poziomu 3 wymaga włączenia kadry kierowniczej agencji, akceptujących wszystkie dodatkowo wyznaczone środki nadzoru, np.: specjalne warunki zamieszkania. W tym przypadku mamy do czynienia z tzw. *Multi-Agency Public Protection Panels* (MAPPPS).

Tabela: Liczba przestępców objętych MAPPA na dzień 31 marca 2010

Poziom zarządzania	Kategoria 1 Registered sexual offenders	Kategoria 2 Violent offenders	Kategoria 3 Other Dangerous Offenders	Ogółem
Poziom 1	32965	11522	-	44487
Poziom 2	1856	1183	576	3615
Poziom 3	118	61	57	236
Ogółem	34939	12766	633	48338

Źródło: Multi-Agency Public Protection Arrangements Annual Report 2009/10, Ministry of Justice Statistics bulletin 2010, s. 8

Jak widać z powyższej tabeli najczęściej przestępca jest kontrolowany w ramach zwykłego nadzoru przez pojedynczą agencję. Tylko w nielicznych przypadkach wykorzystywane są posiedzenia *Multi-Agency Public Protection Panels* – w omawianym okresie stanowiły one niespełna 0,5 %.

²⁸ Multi-Agency Public Protection Arrangements Annual Report 2009/10, Ministry of Justice Statistics bulletin 2010, p.2

Proces ustalania poziomu MAPPA powinien odbywać się co najmniej sześć miesięcy przed zwolnieniem. W szczególnych przypadkach mogą zaistnieć sytuacje, w których winien rozpocząć się wcześniej ze względu na złożoność i powagę sprawy lub możliwość skrócenia pobytu więźnia w zakładzie.

Zatem, jak z powyższego wynika ustalenie poziomu MAPPA i niejednokrotnie nałożenie określonych środków do wzmocnienia prawidłowego zarządzania ryzykiem (mogą to być dodatkowe warunki licencji: monitoring elektroniczny, zawarcie kontraktu szczególnie w sytuacji, gdy okres nadzoru jest bardzo krótki lub w ogóle go nie ma) w przypadku sprawców określonych czynów są nieodzownym elementem podejmowania decyzji przez *Parole Board* o warunkowym przedterminowym zwolnieniu.

Jak widać to, co można by nazwać prawem karnym wykonawczym, przynajmniej w części dotyczącej opuszczenia zakładu karnego, w systemie angielskim funkcjonuje zgoła odmiennie niż w naszym kraju²⁹. Nastawione jest ono w sposób jednoznaczny z jednej strony na jak najkrótszy pobyt skazanego za murami instytucji totalnej, a z drugiej na odpowiednie jego przygotowanie do ponownej integracji w środowisku wolnościowym. I choć podobne hasła przewijają się przez polski system forma ich realizacji wygląda zupełnie inaczej.

Nie łatwo w sposób jednoznaczny określić czy takie podejście zagwarantuje spełnienie wszystkich celów kary pozbawienia wolności, w tym proporcjonalnego ukarania sprawcy. Zależne to jest od wielu czynników nie tylko związanych z jednostką, ale także ze środowiskiem lokalnym i podjętymi oddziaływaniami.

Zmniejszenie udziału Komisji ds. zwolnień warunkowych (*Parole Board*) w uzyskiwaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia to wynik ewolucji, opartej na wynikach badań naukowych (*evidence based of practice*), w rozumieniu funkcji i celów kary pozbawienia wolności. Podjęcie odpowiednich działań diagnostycznych, przy wykorzystaniu w razie konieczności całej sieci narzędzi i instytucji oraz konstruowanie na ich podstawie odpowiednich działań kompensacyjnych (*resettlement*) jawi się, jako główne zadanie służb penitencjarnych. A co zostało zasygnalizowane powyżej, nie są one pozostawione same sobie. W wykonywaniu tych działań wspiera je sieć instytucji środowiska lokalnego, których aktywność nie wynika jedynie z obowiązku prawnego, czy dobrej woli. Obecnie działania multiagencyjne, zwane w literaturze również interdyscyplinarnymi, oznaczają wielostronną,

---

²⁹ Więcej na temat polskich uregulowań warunkowego przedterminowego zwolnienia zob. m.in: Krakowskie Zeszyty Sądowe, Biuletyn sądu apelacyjnego w Krakowie w sprawach karnych, dodatek do numeru 6/11, Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, Kraków 2011

najczęściej zinstytucjonalizowaną współpracę zróżnicowanych w funkcjach, strukturze i organizacji podmiotów, lokujących się tak w społeczności lokalnej, jak i poza nią, zorientowanych na realizację wspólnego celu³⁰. Integracja różnego typu instytucji i organizacji wokół wspólnego celu pozwala na zwiększenie odpowiedzialności organizacyjnej, a przy tym zmniejszenie fragmentaryczności działania poszczególnych podmiotów, a także na powstawanie publiczno-prywatnych koalicji. Współpraca wzmacnia działające w społeczności lokalnej organizacje, a także nią samą. Wielość zaangażowanych agend wymusza zmianę działania w kierunku długofalowego, planowego i jednocześnie elastycznego, z włączeniem doń społeczności lokalnej³¹. Nie bez znaczenia są tu również kwestie lepszego wykorzystania zasobów społecznych, materialnych i oczywiście finansowych. Współdziałanie specjalistów w zróżnicowanym zespole pozwala na wymianę doświadczeń, wzbogaca warsztat pracy i umożliwia wypracowywanie bardziej kreatywnych rozwiązań. Jest to również szansa na zapoznanie się ze specyfiką działania wybranych podmiotów. Z punktu widzenia jednostki podejście multiagencyjne pozwala nie lepsze rozpoznanie jej potrzeb, bardziej profesjonalne działania, a także objęcie nimi całego środowiska życia, również w dłuższej perspektywie czasowej³².

Jak głosi w tytule swojego tekstu Jeremy Travis: *But They All Come Back*. Wyjdą i wrócą do swoich środowisk, a sam fakt izolacji nie ułatwi im tego. I tak jak oni winni być przygotowani do ponownego „zafunkcjonowania” w warunkach wolnościowych, tak owo środowisko winno być przygotowane na ich przyjęcie. Ponadto angielski system prawny w myśl aktualnie realizowanego podejścia – *justice reinvestment*³³ - dodatkowo motywuje społeczności lokalne do daleko idącej aktywności w wykonywaniu kary pozbawienia

---

³⁰ Por. Barrett G., Sellman, D., Thomas J., *Interprofessional Working in Health and Social Care*, London 2005, s. 12

³¹ Rosenbaum D.S., *Evaluating Multi-agency Anti-Crime Partnerships: Theory, Design and Measurement Issues*, *Crime Prevention Studies*, 2002, vol. 14, s. 178.

³² Cheminais R., *Effective Multi-Agency Partnerships. Putting Every Child Matters into Practice*, London 2009, s. 26-27

³³ „Termin „justice reinvestment” nie jest łatwy do zdefiniowania. Oryginalna idea, tak jak została zdefiniowana przez Tucker i Cador jest częściowo terminem filozoficznym a częściowo strategicznym. Jako filozofia „justice reinvestment” zakłada, że pieniądze wydawane na zakłady karne lepiej byłoby wydawać na rozwój podejścia opartego na społeczności lokalnych. Jako strategia „justice reinvestment” proponuje aby przesunąć pieniądze z budżetu przeznaczonego na resocjalizację na poziom społeczności lokalnej, która wykorzysta je w sposób bardziej produktywny. W ramach oszczędności, jednostki są więc przesuwane z zakładów karnych do społeczności, a wydawane pieniądze wraz z tym co zostało zaoszczędzone, będą podążały za nimi. Ta definicja jest bardzo daleka od wymogów formalnych. Jest ona jeszcze dalsza od założeń teoretycznych. Najprawdopodobniej „justice reinvestment” najlepiej jest rozumieć jako szeroko zakrojony strategiczny plan działania; redukując wskaźniki inkarceracji poprzez nowe sankcje na poziomie politycznym i praktycznym, a zaoszczędzone w ten sposób pieniądze są inwestowane w społeczności lokalne tak mocno dotknięte błędnym kołem strategii inkarceracji” Clear T.R., *A private-sector, incentives-based model for justice reinvestment*, *Criminology & Public Policy* 2011, Volume 10 (3), s. 586 - 587

wolności. Bo choć ta nowa strategia dotyczy głównie zapobiegania powstawania przestępczości to odnosi się także do powstrzymywania od recydywy.

Bibliografia

1. Sedley T., A New Parole System for England and Wales, JUSTICE 2009
2. The Future of the Parole Board, Consultation Paper 14/09, London: Ministry of Justice 2009
3. Prison Reform Trust Booklet for IPP Prisoners, Prison Reform Trust 2008
4. Indeterminate Sentences for Public Protection, Criminal Justice Joint Inspection 2010
5. Multi-Agency Public Protection Arrangements Annual Report 2009/10, Ministry of Justice Statistics bulletin 2010
6. Annual Report and Accounts the Parole Board for England and Wales 2009/10, Londyn 2010
7. Annual Report and Accounts the Parole Board for England and Wales 2010/11, Londyn 2011
8. Sutherland A., Jones S., MAPPA and youth justice. An exploration of youth offending team engagement with Multi-Agency Public Protection Arrangements, Centre for Criminology, University of Oxford 2008
9. MAPPA Guidance (2009) Version 3.0 dostępne: [http://www.lbhf.gov.uk/Images/MAPPA%20Guidance%20\(2009\)%20Version%203%200%20_tcm21-120559.pdf](http://www.lbhf.gov.uk/Images/MAPPA%20Guidance%20(2009)%20Version%203%200%20_tcm21-120559.pdf)
10. Jones S., Baker K., Setting the scene: risk, welfare and rights [w:] Edited Baker K., Sutherland A., Multi-Agency Public Protection Arrangements and Youth Justice, The Policy Press 2009.
11. Baker K., Sutherland A., Multi-Agency Public Protection Arrangements and Youth Justice, The Policy Press 2009.
12. Criminal Justice and Immigration Act 2008
13. Criminal Justice and Court Services Act 2000
14. Criminal Justice Act 2003
15. Sexual Offences Act 2003
16. PSO 4745 Multi-Agency Public Protection Arrangements (MAPPA)
17. PSO 6000 Parole Release and Recall

18. PSO 6010 Generic Parole Process

19. PSI 34/2011 Licences and Licence Conditions

20. PI 07/2011 Licence Conditions

<http://www.mappayorkandnorthyorkshire.org.uk/>

<http://www.paroleboard.gov.uk/>

<http://www.unlock.org.uk/>

http://tna.europarchive.org/*/http://www.paroleboard.gov.uk/

<http://www.direct.gov.uk/en/CrimeJusticeAndTheLaw/index.htm>

<http://www.justice.gov.uk/>